

МОРОЗ Олена Леонідівна,

кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри англійської мови в судноводінні,
Херсонська державна морська академія
e-mail: alyona_moroz@ukr.net

УДК 378.018.8:811'243-051]:001.4-047.22(045)

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Визначено роль та місце термінологічної компетенції у структурі професійно-орієнтованої комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту. Встановлено, що незважаючи на специфіку напрямку професійної підготовки здобувачів вищої освіти, від якої певним чином залежить структура їх комунікативної компетенції, кількість та особливості її компонентів, такий структурний елемент як термінологічна компетенція є її інваріантним складником. Це пояснюється необхідністю користуватися спеціалізованою термінологічною лексикою, яка властива конкретному професійному контексту. Знання професійної термінології дозволять майбутньому фахівцю лінгвістично коректно інтерпретувати почуте чи прочитане іноземною мовою, а отже правильно реагувати відповідно ситуації, правильно виконувати розпорядження, накази тощо та запобігати непорозумінням, плутанині та двозначності які є частю причинно аварійних ситуацій та нечасних випадків на морі. Стверджується, що термінологічна компетенція є надзвичайно важливим структурним елементом професійно-орієнтованої комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського та річкового транспорту, оскільки без знання відповідної суднової термінології на позначення частин судна, суднового обладнання, засобів навігації тощо не можливо здійснювати ефективну комунікацію та вирішувати професійні завдання. Такий висновок ґрунтується на вимогах до компетентностей, що висуваються до майбутніх фахівців морського флоту в міжнародних конвенціях та державних стандартах професійно-технічної освіти. Визначивши термінологічну компетенцію як фундаментальний складник професійно-орієнтованої комунікативної компетенції, на основі якої відбувається подальше формування та розвиток її інших структурних компонентів, стверджуємо, що формування термінологічної компетенції є першочерговим завданням та має починатися з самого першого етапу навчання. У статті визначаються особливості формування термінологічної компетенції на різних етапах професійної підготовки морських фахівців згідно з визначеними міжнародною конвенцією рівнями відповідальності та пропонуються методичні рекомендації щодо здійснення цього процесу на засадах комунікативно-компетентнісного підходу.

Ключові слова: професійна освіта; професійно-орієнтована комунікативна компетенція; термінологічна компетенція; фахова мова; комунікативно-компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день необхідність підвищення якості іноземної підготовки у системі вищої професійної освіти, перегляду змісту навчання іноземним мовам, його трансформації та інтенсифікації шляхом перерозподілу акцентів у бік розвитку всіх видів іноземної комунікативної компетентності зумовлена приєднанням Україною до Болонського процесу, а значить, необхідністю розвиватися згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти [1, с. 21]. На думку провідних вітчизняних науковців (В. Андрущенко, П. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, Г. Онкович, В. Редько та ін.), якість вищої освіти великою мірою залежить від рівня володіння випускниками університетів іноземними мовами. Тому необхідність удосконалення і підвищення рівня якості іноземної освіти визнається для всіх напрямків та спеціальностей професійної освіти, адже «без володіння студентом принаймні однією іноземною мовою неможливо забезпечити виконання основних положень Болонської декларації: адаптація до норм і стандартів європейського освітнього простору, мобільність, професійна конкуренція матимуть місце лише за умови знання випускниками університетів іноземної мови та сформованих навичок комунікативної поведінки у відповідних ситуаціях академічного, професійного та повсякденного спілкування» [2, с. 14–15].

Саме тому питання формування професійно-орієнтованої КК є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, О. Павленко досліджує питання формування КК фахівців митної служби та визначає структуру її формування [3, с. 209–250], О. Ларіонова визначає зміст та компонентний склад глобальної професійної іноземної компетентності майбутніх спеціалістів нафтогазової промисловості [4, с. 30–65], В. Смелікова, обґрунтовуючи ефективність застосування кейс-технологій при підготовці майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування, визначає та описує його компоненти [5, с. 50–67], Р. Гришкова розглядає структуру іноземної компетенції з позицій фахової підготовки студентів нефілологічних спеці-

альностей [2, с. 101-125]. Критичний аналіз наукового доробку та власний досвід викладання дозволяють зробити висновок про те, що процес формування професійно-орієнтованої КК має свої специфічні особливості залежно від конкретної спеціальності, що зумовлено майбутніми професійними умовами та реаліями спілкування, а отже, потребує окремих досліджень щодо методичних принципів, змісту, структури та функцій системи реалізації даного процесу.

Оскільки для майбутніх фахівців морської галузі готовність до професійно-орієнтованого іншомовного спілкування є не лише запорукою успішності подальшої трудової діяльності, а й зумовлює рівень безпеки судноплавства, навколишнього середовища та життя, а питання підготовки майбутніх фахівців морської галузі до професійно-орієнтованої комунікації в системі неперервної освіти не досліджене повною мірою, вважаємо за необхідне звернутися до деяких аспектів цього процесу, а саме визначення особливостей формування фундаментального складника готовності до професійно-орієнтованого спілкування у фахівців морського та річкового транспорту.

Мета статті. Визначити роль та місце термінологічної компетенції у складі професійно-орієнтованої КК майбутніх фахівців морської галузі, розкрити особливості її формування на різних етапах підготовки до іншомовного професійно-орієнтованого спілкування в системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ході дослідження наукового доробку щодо структури професійно-орієнтованої КК нами було виявлено, що кількість та сутність її структурних елементів значно варіюється у різних авторів. Науковці включають до структури комунікативної компетенції країнознавчу та лінгвокраїнознавчу компоненти (В. Коккота), когнітивну та (особистісну) поведінкову компоненти (О. Павленко), інтерактивний та соціально-перцептивний компоненти (В. Смелькіова), соціокультурний та соціолінгвістичний компоненти (Р. Гришкова), прагматичний компонент (І. Секрет) тощо. Проте, серед усіх проаналізованих моделей професійно-орієнтованої КК є один фундаментальний компонент, який обов'язково має бути присутнім у структурі КК незалежно від обраного фаху та спеціалізації здобувача вищої освіти. Мова йде про термінологічну компетенцію, адже для успішної реалізації комунікації в умовах професійної діяльності необхідне сформоване вміння користуватись спеціалізованою термінологічною лексикою, властивою даному професійному контексту [1, с. 169].

Під термінами у нашому дослідженні, слідом за О. Ковтун, розуміємо такі лексичні одиниці, що поряд із номінативною (функцією позначення тих чи інших уявлень) виконують також і дефінітивну (функцію визначення відповідного поняття) [6, с. 155]. З позицій фахової підготовки термінологічний компонент структури КК передбачає володіння необхідною професійною лексикою, знаннями та навичками, достатніми для лінгвістично коректної інтерпретації почутого чи прочитаного іноземною мовою, а також термінологічно коректно та літературно правильно перекладати іншомовну спеціальну літературу рідною мовою [2, с. 115]. Тобто, під термінологічною компетенцією майбутнього фахівця розуміємо вміння добирати терміни відповідно до теми висловлювання, урахувати відмінності термінів, не допускати заміни однієї термінологічної одиниці іншою, таким чином запобігаючи плутанини, непорозуміння та двозначності під час професійного спілкування, що є запорукою безпеки життя на морі.

Мовна знакова система, що позначає усі форми вербальної фахової комунікації у межах певної професійної галузі та характеризується специфічним лексиконом є ключовим інструментом професійної комунікації та забезпечує взаєморозуміння між представниками певної галузі [7, с. 15]. Тому вважаємо, що сформована термінологічна компетенція майбутнього фахівця морської галузі забезпечить лаконічну та недвозначну комунікацію, що, в свою чергу, сприятиме здійсненню безпечного судноплавства.

Термінологічну компетенцію, разом із граматичною, вважаємо необхідним підґрунтям формування мовленнєвої компоненти КК майбутнього фахівця. Більш того, на нашу думку, термінологічна компетенція є базисною основою подальшого розвитку інших структурних компонентів професійно-орієнтованої КК: когнітивної, соціокультурної та акмеологічної, оскільки саме знання відповідної термінології уможливило подальше вирішення професійних завдань, засвоєння (іншо)мовної культури, розширення та модифікацію своєї картини світу за рахунок формування картини світу інших мовних особистостей і набуття досвіду комунікації, самореалізацію, самовдосконалення та професійну мобільність, яка досягається за рахунок формування умінь критично мислити, виявляти «ситуативну адаптивність» [3, с. 73–74]. Власний досвід викладання дозволяє зробити висновок проте, що формування такого структурно-складного феномену як професійно-орієнтована КК повинно відбуватися поетапно.

Поетапний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців морського та річкового транспорту сприяє забезпеченню якості фахової підготовки, узгоджується із

освітньо-кваліфікаційними рівнями, визначеними державними нормативними документами, що забезпечує поступове просування фахівця від нижчих щаблів (кваліфікований робітник) до вищих (бакалавр, магістр) і неперервність навчання. До того ж, необхідність різнорівневого навчання узгоджується із ключовими положеннями Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ), в якій чітко прописані мінімальні стандарти та вимоги щодо рівня сформованості професійних умінь та компетентностей майбутніх фахівців морського флоту [8, с. 119]. Уміння, що визначені у вимогах до компетентностей, згруповані на наступних рівнях відповідальності: допоміжний рівень (support level), рівень експлуатації (operational level) та рівень управління (managerial level) [9, с. 124-126].

На першому етапі навчання відбувається підготовка майбутніх фахівців до виконання посадових обов'язків на допоміжному рівні експлуатації. Це посади молодшого рядового плавскладу (матроси 1 та 2 класів, мотористи 1 та 2 класів, зварювальники та газоелектрозварювальники). Конвенція ПДНВ серед інших вимог до компетентностей встановлює наступне: «Фахівець допоміжного рівня повинен розуміти та виконувати команди, що віддаються особою командного складу, знати та правильно вживати професійну термінологію, назви відповідних механізмів та обладнання» [9, с. 254]. А тому, формування термінологічної компетенції є першочерговим завданням та має починатися з самого першого етапу навчання.

Фахівець цього рівня відповідальності виконує призначені завдання та розпорядження під контролем особи, що працює на наступних рівнях відповідальності. Для цього необхідно розуміти значення лексичних одиниць на позначення специфічного обладнання, назв частин судна тощо, тобто бути термінологічно обізнаним. Здобувачі вищої освіти, які тільки вступили до ВНЗ практично нічого ще не знають про специфіку своєї майбутньої професійної діяльності, про особливості спілкування між членами екіпажу тощо, а отже можемо стверджувати, що в професійно-значущому сенсі їх мовна особистість функціонує на нульовому, вербально-семантичному рівні, тобто на першій план виходять сформованість фонетичних та граматичних навичок та формування необхідного лексику. У зв'язку із цим, першочерговим завданням першого етапу навчання професійно-орієнтованого іншомовного спілкування є формування професійної термінологічної компетенції та розвиток, на її основі, інтерпретативних рецептивних умінь та односторонньої продуктивної комунікації, адже матро-

си/мотористи повинні не лише виконувати свої обов'язки, а й уміти доповідати про виконані дії.

Для ефективного виконання цього завдання та досягнення мети, процес формування термінологічної компетенції на початковому етапі навчання має відбуватися у чіткій послідовності.

По-перше, необхідно ввести нові лексичні одиниці та презентувати новий лексичний матеріал з метою його семантизації. У випадку, коли йдеться про іменники на позначення частин судна та/або обладнання, на цьому етапі доречно використовувати візуалізацію або, за можливості, реальні об'єкти. Якщо є такий спосіб представлення ЛО не є виправданим (у випадку введення дієслів або ЛО на позначення абстрактних явищ тощо) ефективним є метод контекстуалізації – подання нових слів у невеликому контексті (речення, діалоги, міні-кейси тощо) або використання дефініцій зі словника чи пояснення викладача.

Після завершення етапу семантизації на початковому етапі навчання є вкрай важливим затренувати вимову нових ЛО за допомогою методу хорової роботи (choral drilling) з метою доведення розпізнавання та вимовляння нових слів до автоматизму та запобігання неправильної вимови в подальшому використанні.

Третім важливим етапом в процесі формування термінологічної компетенції майбутніх фахівців морського флоту є вправлення (practice) у використанні вивчених слів у контексті. Цей етап можна поділити на два під-етапи: контрольованої практики та напів-контрольованої практики [10, с. 77]. На першому з них, курсанти виконують вправи, які мають 100% правильні варіанти відповідей: заповнити пропуски в реченнях відповідними ЛО, з'єднати пари слів, щоб утворити словосполучення, підписати малюнки тощо. Правильне виконання таких вправ свідчить про те, що семантизація нових ЛО пройшла успішно і курсанти готові до більш вільного вживання нового матеріалу у власних висловлюваннях. Етап напів-контрольованої практики складається із вправ, що допускають власні твердження курсантів, відповіді на них не можуть бути заздалегідь передбачені викладачем: завершіть речення, підпишіть малюнки відповідними назвами обладнання та поясність його функції, опишіть процес користування вогнегасником, користуючись інструкцією в малюнках тощо.

На завершальному етапі необхідно створити «реальну» професійну ситуацію в якій курсантам необхідно буде здійснити певні комунікативні дії із залученням вивчених ЛО.

Зазначимо, що на початковому етапі навчання робота з формування терміноло-

гічної компетенції має носити систематичний, ретельно спланований характер, виконуватися чітко із дотриманням усіх етапів процесу формування та вимог до кожного з них.

Другим рівнем навчання є підготовка майбутніх фахівців до виконання посадових обов'язків на рівні експлуатації. У фокус уваги на цьому етапі потрапляють комунікативно-діяльнісні потреби, які пов'язані, насамперед, із професійною діяльністю індивіда: міжособистісна комунікація, уміння вести діалог з метою обговорення можливих шляхів проведення важких операцій або складання план-переходу тощо та вибору найоптимальнішого та найбезпечнішого із запропонованих варіантів. До цього часу курсанти вже повинні мати сформовану термінологічну компетенцію, вміти використовувати терміни фаху при вирішенні професійних завдань. На цьому етапі кількість нових термінів, з якими можуть зіткнутися курсанти є невеликою, їх семантизація відбувається легше, оскільки після плавальної практики здобувачі вищої освіти мають певний практичний досвід та чітке уявлення про професійні ситуації. Тому на цьому етапі продовжується робота з розвитку термінологічної компетенції, проте час на роботу окремо з ЛО значно зменшується, достатнім вважається виконання однієї, максимум двох контрольованих вправ та однієї-двох напів-контрольованих. Найбільша увага приділяється саме процесу вільної практики вживання професійної терміносистеми для вирішення певних професійних завдань засобами англійської мови.

І, нарешті, на останньому етапі професійної підготовки – під час навчання в магістратурі – відбувається підготовка майбутніх фахівців морського та річкового флоту до виконання обов'язків на управлінському рівні. Цей рівень навчання вимагає перегляду та змін у змісті, формах, методах та підходах, оскільки змінюється сама сутність завдань вищої школи, а сучасне суспільство потребує професіоналів, які здатні до самостійного мислення, самореалізації, які здатні об'єктивно оцінити свої здібності й можливості, прагнучи до самовдосконалення [11, с. 60]. Маючи на цей час диплом про присвоєння ОКР «бакалавр», значний досвід плавальної практики та професійної діяльності, здобувачі вищої освіти повинні вільно володіти підмвою своєї спеціальності, тобто їх термінологічна компетенція має бути до цього часу вже сформована. Крім того, курсанти повинні вміти самостійно збагачувати свій лексичний запас, користуючись довідковою літературою, словниками тощо. Робота з ЛО на цьому етапі навчання зводиться до мінімуму, оскільки у

фокус уваги при підготовці фахівців рівня управління потрапляють уміння володіння технікою спілкування, уміння справляти враження, досвід вживання засобів впливу на аудиторію відповідно до функцій посади.

Таким чином, вважаємо, що термінологічна компетенція при підготовці фахівців морської галузі є базисною структурною компонентою професійно-орієнтованої КК та визначається нами як здатність здобувача вищої освіти використовувати терміни фаху при вирішенні професійних завдань. Необхідно розпочинати підготовку до професійно-орієнтованого іншомовного спілкування саме з формування термінологічної компетенції, оскільки без знання необхідної професійної термінології неможливо здійснювати спілкування у професійному контексті. Зважаючи на вимоги ПДНВ до молодшого рядового складу (найнижчий щабель професійної драбини), стверджуємо, що саме на початковому етапі навчання формування лексикограматичних навичок є пріоритетним завданням курсу «Морська англійська мова», виконання якого повинно здійснюватися послідовно, систематично та ретельно організовано. На подальших етапах навчання фокус уваги має поступово зміщуватися на розвиток інших структурних компонент професійно-орієнтованої КК. У зв'язку із цим, подальшою перспективою дослідження є визначення наступних складників структури професійно-орієнтованої КК та визначення особливостей їх формування на різних етапах підготовки майбутніх фахівців морської галузі в системі неперервної освіти.

Список бібліографічних посилань

1. Секрет І.В. Теоретичні та методичні основи формування іншомовної професійної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів в умовах дистанційної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2012. 552 арк.
2. Гришкова Р.О. Педагогічні засади формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 446 арк.
3. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Дніпропетровськ, 2010. 560 с.
4. Ларионова О.А. Профессионально-ориентированная иноязычная подготовка будущих специалистов нефтегазовой отрасли на основе интегративного подхода: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Казань, 2017. 231 с.
5. Смелікова В.Б. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійно-орієнтованого спілкування засобами кейс-технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2017. 305 арк.
6. Ковтун О.В. Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Одеса, 2013. 533 арк.

7. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2013. 448 с.
 8. Мороз О.Л. Особливості формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту в умовах неперервної освіти. *Молодий вчений*. Херсон. 2019. №7.2 (71.2). С. 118–121.
 9. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года с поправками [консолидированный текст] [пер.: В. Стрелков, Т. Кузнецова, С. Лапченков]. Санкт-Петербург: ЦНИИМФ, 2010. 805 с.
 10. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London: International Maritime Organization (IMO), 2009. 138 p.
 11. Батечко Н. Акмеологічна модель підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки)*. 2018. Вип. № 1–2. С. 60–68.
- References**
1. Sekret, I. (2012). Theoretical and methodological basis of foreign language professional competency formation of the higher educational establishments students in terms of distant learning (Doctor of Science dissertation). Kyiv.
 2. Hryshkova, R. (2007). Pedagogical grounds of foreign sociocultural competency formation of non-philological students in the process of professional training. (Doctor of Science dissertation). Kyiv.
 3. Pavlenko, O. (2010). Communicative competency formation of customs service specialists in the system of continuous education (Doctor of Science dissertation). Dnipropetrovsk.
 4. Larionova, O. (2017). Professionally-oriented foreign language training of future gas and oil industry specialists on the basis of the integrative approach. (PhD Dissertation). Kazan: Kazan National Research Technical University.
 5. Smelikova, V. (2017). Preparation of future navigators for professionally-oriented communication by means of case-study. (PhD Dissertation). Kherson: Kherson State University.
 6. Kovtun, O. (2013). Theoretico-methodological grounds of professional speech formation of the future aviation specialists. (Doctor of Science dissertation). Odesa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky.
 7. Mishchenko, A. (2013) The linguistics of special purpose languages and the modern model of scientific and technical translation. Vinnytsia: Nova Knyha. 448 p.
 8. Moroz, O. (2019). Peculiar features of professionally-oriented communicative competency formation of future seafarers in terms of continuous education. *Young scientist*. Kherson: Helvetyka: 118 – 121.
 9. International Standards on Training, Certification and Watchkeeping 1978 (consolidated edition) (2010). Sankt-Peterburh: TsNYYMF. 805p.
 10. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London: International Maritime Organization (IMO), 2009. 138p.
 11. Batechko, N. (2018). Acmeological model of high school teacher preparation in Master degree course. *Continuing Professional Education: Theory and Practice (Series: Pedagogical Sciences)*. 2: 60–68.

MOROZ Olena,

PhD in Philology, associate professor of the English Language for Deck Officers Department,
Kherson State Maritime Academy

**THERMINOLOGICAL COMPETENCY AS THE FUNDAMENTAL COMPONENT
OF PROFESSIONALLY-ORIENTED COMMUNICATIVE TRAINING**

Summary. Introduction. Today the issue of a foreign language training as a part of professional training is gaining higher level of importance due to the participation of Ukraine in Bologna process and thus acknowledging the necessity of transformation and intensification of language training in all spheres of education, including the higher vocational one. So, the ways of improving the process of professionally-oriented communicative competence formation is being researched by Ukrainian and foreign scientists, trying to define its structure, main components and suggest efficient methodological recommendations of their development. Having studied the issue and based upon our own experience of teaching Maritime English we argue that structure and component elements of professionally-oriented communicative competence depend greatly on the peculiarities and the needs of future specialists of a particular area of training.

Purpose. The purpose of the paper is to define the role of terminological competency as a structural component of professionally-oriented communicative competency of future seafarers. Taking into account the need for the leveled professional training of future seafarers, as stipulated by International Convention STCW, it is also aimed to define the peculiar methodological features of terminological competency formation at different levels of education.

To achieve the purpose the methods of analysis and comparison are mainly used.

Results. The terminological competency is considered to be the fundamental invariant component of professionally-oriented communicative competency of future seafarers as the efficient and unambiguous communication in the conditions of professional environment is not possible without the knowledge and the ability to adequately use the terms to define structural ship parts, names of ship-board equipment, names and functions of aids to naviga-

tion and the like. So, it is the key linguistic instrument which will enable clear and unambiguous communication thus preventing misunderstanding which usually leads to maritime accidents and emergencies at sea.

Originality. The recognition of the leveled language training in maritime educational establishments allows for the differentiation in methods and ways of terminological competency formation at different stages of education. The first stage should mainly be focused on the formation of lexico-grammatical skills of future seafarers who will work as ratings and will need to understand the commands given by senior officers and/or report about the tasks completed. Further on, when the cadets already gain the terminological skills the training will be focused on the practical free use of the vocabulary learned before for critical analysis of professional situation and problem solving by means of English. And at the last stage (Master degree course) the further development and mastery of terminological competency must be done by students individually depending on their needs by means of using mono- or bilingual dictionaries, guides and other sources of information.

Conclusion. The proposed methodological system of terminological competency formation will enable efficient communication onboard ships thus allowing for prevention of maritime accidents and will help to increase the level of language training in maritime educational institutions.

Keywords: vocational education; professionally-oriented communicative competency; terminological competency; language for special purposes; communicative and competency-based approach.

Одержано редакцію 20.01.2020
Прийнято до публікації 11.02.2020